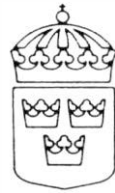

Motion till riksdagen

1987/88:Ju31

av Per-Olof Strindberg m. fl. (m)

med anledning av prop. 1987/88:135 om åtgärder
mot unga lagöverträdare

Mot.
1987/88
Ju31 — 33

Brottsligheten ökar

Sedan 1950 har antalet anmälda brott mer än femfaldigats. 1987 uppgick de till omkring 926 000 enligt preliminära uppgifter. Detta innebär också att sedan 1982 har vi i Sverige drabbats av omkring 125 000 fler brott. Till dessa brott skall läggas överträdelse av specialstraffrättsliga lagar, exempelvis narkotikastrafflagen. Då tillkommer drygt 100 000 brott.

Det är ingen överdrift att påstå att utvecklingen är mycket oroande. Ändå är det verkliga antalet brott i själva verket väsentligt högre. Detta beror på att många brott inte anmäls till polisen. Genom intervjuundersökningar (SCB) är det känt att vissa typer av brott förekommer betydligt oftare än vad som framgår av statistiken.

En stor del av brotten begås av ungdomar. Särskilt när det gäller olika former av tillgreppsbrott är ungdomar gärningsmän. Några siffror illustrerar detta. Ungdomar mellan 15 och 20 år svarar för närmare 30 procent av samtliga brott. Drygt hälften av gärningsmännen vid inbrott är 20 år eller yngre. Såvitt gäller bostadsinbrott är gärningsmännen, normalt sett, dock äldre. Det är oftast yngre personer som förövar biltillgrepp. Genomsnittsåldern är ca 18 år. Gärningsmännen kan dock vara mycket unga. Nästan 1/3 av alla misstänkta är 15 eller 16 år. Nära 40 procent av alla skadegörelser utförs av 15- till 20-åringar.

Socialdemokraterna och brottsligheten

Inget samhälle är helt fritt från brottslighet. De utvecklade industriländerna har efter andra världskriget nära nog undantagslöst drabbats av en kraftigt stegrad brottslighet. Några enkla förklaringar till denna utveckling finns inte. Fullt klart är emellertid att den socialistiska uppfattningen på denna punkt liksom på så många andra visat sig ohållbar. Enligt socialistiskt tänkande skulle med förbättrad levnadsstandard och en radikal utjämning av löner och förmögenhetstillgångar samt ökat medinflytande från de anställda i produktionen brottsligheten successivt sjunka. Utvecklingen har blivit den motsatta.

Orsaken till den stegrade brottsligheten måste sökas i andra förhållanden än ekonomiska och materiella. Som vi närmare utvecklar nedan har familj

och skola stor betydelse för hur barn utvecklas och hur de förhåller sig till brottsligt beteende.

Socialdemokraterna tycks emellertid inte ha insett familjens brottsförebyggande betydelse. Även skolans fostrande roll har successivt urholkats. Men också den normförmedling som utövas av det allmänna genom lagar och reaktioner har stor betydelse. Det allmännas reaktion på brott från ungdomars sida har blivit lamare. En fortlöpande mildring av påföljderna har skett. Än viktigare är att ofta ingen påföljd alls följer på brott begångna av ungdomar. Polisen har givits möjlighet att bevilja s. k. rapporteftergift, d. v. s. någon polisutredning av brottet sker inte alls. Åklagare kan underlåta att åtala för ett brott. Detta är mycket vanligt beträffande just ungdomar som ofta begår brott.

Den tydliga signalen från statsmakterna har varit att familjen inte skall ha det avgörande ansvaret för barnens utveckling och uppträdande, att skolan inte skall fostra och att reaktion inte normalt skall följa från det allmännas sida när ett brott upptäcks.

På sistone har socialdemokraterna i viss mån ändrat attityd. Men fortfarande motarbetas familjernas möjlighet att ordna sin tillvaro på det sätt som passar varje familj bäst. Fortfarande är skolan ett område som inte utnyttjas för fostran av de unga. Fortfarande beviljas rapporteftergifter och åtalsunderlåtelser till unga som begår brott. Slutligen tillåts polisens resurser att fortlöpande försvagas.

Regeringens förslag bristfälliga

Den ovan beskrivna socialdemokratiska attityden till brott begångna av unga människor genomsyrar även nu aktuellt lagförslag. Departementschefen gör visserligen gällande att förslagen skall medverka till att unga brottslingar möter en "mera markerad reaktion från samhällets sida". Flertalet av regeringens föreslagna åtgärder kommer dock att bli slag i luften. Andra bestämmelser kommer att användas sällan och då innebära risk för bristande rättssäkerhet för den som är berörd. Vi skall här peka på ofullkomligheter i regeringens förslag och kommer därefter att närmare utveckla det moderata alternativet för att komma till rätta med ungdomsbrottsligheten.

Enligt förslaget skall åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare i framtiden förenas med ett uttryckt krav på att den unge skall leva skötsamt. Ett beslut om åtalsunderlåtelse skall kunna återkallas om den unge har gjort sig skyldig till ny brottslighet inom sex månader från beslutet.

Såsom departementschefen medger innehåller propositionens förslag i denna del inte något nytt i sak. Det är redan i dag möjligt att återkalla ett beslut om åtalsunderlåtelse. Enligt departementschefen kommer dock den redaktionella justering som föreslås att leda till att regleringen får ett "större pedagogiskt värde". I propositionen görs vidare gällande att om ny brottslighet inträffar är det viktigt att denna "föranleder en markerad reaktion från samhällets sida".

Vi finner inte anledning att motsätta oss propositionens förslag. Vi menar dock att departementschefen kraftigt övervärderar betydelsen av den förändring som föreslås. En grundtanke i propositionen är ju att brott av unga

människor normalt sett skall leda till antingen åtalsunderlåtelse eller överlämnande åt socialnämnden att föranstalta om erforderlig vård inom socialtjänsten. Redan då en ung brottsling beviljas en första åtalsunderlåtelse kan det ofta vara aktuellt att sociala myndigheter skall vidta åtgärder. Såsom närmare utvecklas nedan företer den s. k. vården inom socialtjänsten stora brister och har ofta inte kunnat förhindra att den unge återfaller i brott. Mot bakgrund av att det i propositionen inte föreslås att vården inom socialtjänsten skall förbättras eller att nya former av påföljder för ungdomar införs kan det inte antas att förtydligandet angående återkallelse av åtalsunderlåtelse kommer att ha någon särskild effekt på ungdomsbrottsligheten.

Enligt propositionen skall vidare åklagaren få vidgad befogenhet att vid brott av ungdomar mellan 15 och 18 år ålägga bötesstraff genom strafföreläggande. Såsom en särskild fördel framhåller departementschefen att man därigenom kan uppnå att unga lagöverträdare så långt möjligt inte skall ställas inför domstol. Åklagaren skall kunna besluta om strafföreläggande även om böter inte ingår i den normala straffskalan eller om det i straffskalan ingår förutom böter även fängelse i mer än sex månader.

Vi tar avstånd från detta förslag. Det innebär att tämligen allvarlig brottslighet inte ens kommer att föranleda åtal och förhandling inför domstol. Detta förmedlar bilden av att det allmänna inte ser så allvarligt på de brott som har begåtts. Men det kan med fog göras gällande att just ett sådant förfarande inför domstol har en egen brottsavhållande effekt på den unge. Det finns alltså starka skäl för att förslaget bör avvisas.

I propositionen föreslås att polisen skall ges en uttrycklig rätt i lag att anmoda den som har fyllt eller kan antas ha fyllt 15 men ej 18 år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på egendom på grund av brott, om den unge erkänt brottet eller om det annars med hänsyn till omständigheterna är uppenbart att den unge begått brottet. En sådan anmodan skall endast få göras om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna och om målsäganden samtyckt till åtgärden.

Vi har tidigare haft anledning att uttrycka tveksamhet över hur förslag av denna natur kan fungera i praktiken. Departementschefen nämner själv ett antal svårigheter. Polisens anmodan att "ställa till rätta" måste riktas mot gärningsmannen så att inte oskyldiga drabbas. Det måste vara fråga om arbetsuppgifter som den unge klarar av att utföra. Polisen måste få kontakt med målsäganden för att få hans godkännande av att den unge exempelvis försöker reparera en skada. Det arbete den unge uppmanas att utföra måste stå i rimlig proportion till brottet och hans delaktighet i detta. Den unge får inte anmodas utföra ett arbete som omfattas av förbud i arbetsmiljölagen, vilket exempelvis är förhållandet beträffande borttagande av klotter med vissa lösningsmedel.

Till dessa frågor, som nämns i propositionen, kan läggas följande. Vad gäller om en ung person anmodas av en polis att utföra ett visst arbete och därvid skadar sig, kanske på grund av att arbetet är alltför avancerat? Är staten då skyldig att ersätta de skador som drabbat den unge? Vi menar att åtskilliga av de oklarheter som har nämnts ovan inte på ett tillfredsställande sätt har fått sitt svar i propositionen. Mot bakgrund av att det trots allt kan

ha en psykologisk verkan på unga personer att de kan få "göra rätt för sig" efter ett brott, vill vi inte motsätta oss propositionens förslag i denna del. Det är dock nödvändigt att man noggrant följer hur denna möjlighet utnyttjas i praktiken. Vi vill för vår del inte utesluta att en utvärdering med tiden kommer att ge vid handen att det är fråga om en olämplig ordning.

I propositionen föreslås vidare att domstol skall ges möjlighet att i samband med en dom, varigenom en ung lagöverträdare överlämnas till vård inom socialtjänsten, föreskriva att den dömde skall biträda den skadelidande med visst arbete som syftar till att avhjälpa den skada som har vållats genom brottet. Någon sanktion föreskrivs inte om den unge vägrar att efterfölja vad domstolen föreskrivit. Departementschefen understryker därtill att det inte är socialnämnden som skall se till att de aktuella arbetsuppgifterna genomförs utan att det ansvaret ligger på den unge själv. Enligt propositionen kan en sådan föreskrift "beaktas av socialnämnden i dess fortsatta arbete med den unge".

Det är principiellt otillfredsställande att en domstols föreskrift i dom saknar sanktionsmöjlighet. Det olämpliga i saken blir än tydligare genom att inte heller socialnämnden skall ha några egentliga påtryckningsmöjligheter. Såsom vi ovan nämnt och nedan kommer att utveckla är de sociala myndigheternas möjligheter till ingripande helt otillräckliga. Den föreslagna regleringen kan medföra minskad respekt för domstol och sociala myndigheter från unga brottslingars sida. Mot bakgrund av att domstolars föreskrifter kan tänkas leda till vissa positiva effekter vill vi emellertid inte motsätta oss förslaget.

MODERATA ALTERNATIVET

Allmän bakgrund till brottsökningen

En viktig fråga är hur barns och ungdomars uppväxtförhållanden gestaltas i vårt samhälle nu jämfört med tiden före 1950.

Modern kriminologisk forskning har också i vårt land upprepade gånger beskrivit dramatiska förändringar och kunnat påvisa tydliga samband med brottslighetstalen.

Den viktigaste faktorn under efterkrigstiden är svårigheter med den grundläggande norm- och moralförmedlingen till barn och ungdomar. Många svårutredda förhållanden och samband föreligger. De missförstånd som debatten om den s. k. fria barnuppfostran gav upphov till är en viktig startpunkt. Många föräldrar uppfattade då och uppfattar alltjämt gränsättande — krav och såväl positiv som negativ kritik i barnuppfostran — som felaktigt eller omodernt. Alltjämt spelar vanföreställningen att barn skall få göra i stort sett som de vill en betydande roll i många föräldrars uppfattning om hur deras barn skall "uppfostras". I hög grad kom också utvecklingen att präglas av pendlande och inkonsekventa uppfostringsmönster. Många föräldrar visste kort sagt inte riktigt vad de skulle göra.

Familje- och hemförhållanden för barn och ungdomar under efterkrigstiden präglas av drastiska förändringar. Skilsmässofrekvensen har snabbt ökat och samlevnadsmönstret mellan män och kvinnor har i ökande grad

förändrats till kortvariga förhållanden. Bristen på långvariga och förtroendefulla bindningar mellan föräldrar och barn är en av de faktorer som barn- och ungdomspsykologer lyfter fram som förklaring till de otrygghets- och identitetsproblem, som är så påtagliga hos unga lagöverträdare.

Den kraftiga utbyggnaden av den kollektiva barnomsorgen har främst diskuterats utifrån ekonomiska och familjepolitiska aspekter. Det finns dock anledning att också uppmärksamma främst daghemmens psykosociala miljö.

Det är ofrånkomligt att barn som vistas långa tider på daghem kan få svårt att bygga upp djupa förtroendefulla vuxenkontakter. Det beror främst på den föreliggande situationen i sig, "tvåhemsrelationer" och för många vuxna som barnet kommer i kontakt med endast korta tider. Men situationen medför också risker för uppfostran och normbildning med motstridande förhållningssätt och värderingar.

Familjens betydelse

Frågan om föräldrarnas betydelse aktualiserades bl. a. i samband med den våg av ungdomsvåld som inträffade 1986. Det hävdades då att föräldrar är den största potentiella brottsförebyggande resursen som vårt samhälle förfogar över. Tonåringar som tillbringar mera fritid med sina föräldrar och som över huvud taget har goda relationer med dem är betydligt mindre brottsbenägna än andra. Det har också hävdats att orsaken till att föräldrar inte alltid agerar som vore önskvärt kan bero på brist på kunskaper om vilka förväntningar som samhället ställer. Föräldrar vet helt enkelt inte hur de skall agera vid konflikter med barnen.

Det är ett faktum att den brottsutveckling som ägt rum och där ungdomar spelat så stor roll som gärningsmän i stor utsträckning sammanfaller med de förändringar som ägt rum inom familjen, och där barnens situation förändrats på ett negativt sätt. Genom olika politiska beslut har familjens roll och struktur radikalt förändrats. Det gamla hemmet kunde ofta erbjuda trygghet, utbildning, vård och kontakt med den äldre generationen och ett deltagande i de vuxnas värld. Det nya hemmet saknar alltför ofta dessa inslag.

Då frågan om ungdomsbrottslighet diskuteras har därför familjepolitiken en central roll. Familjens ställning måste stärkas, bl. a. för att stävja brottsutvecklingen bland de unga. Detta medför en rad krav på förändringar. Det måste skapas ekonomiska möjligheter för familjer att välja om en eller båda föräldrarna skall yrkesarbeta. Detta är en fråga som går att lösa genom skattepolitiska förändringar och genom införande av ett vårdnadsbidrag. Sådana förändringar kan möjliggöra för barnfamiljer att välja den form av barntillsyn som passar dem bäst. På motsvarande sätt måste familjens ställning stärkas då det är fråga om val av skola. Det är väl belagt att då föräldrar har sådan valmöjlighet beträffande barnens utbildning, ökar också deras intresse och engagemang för barnens utveckling. Slutligen är det av stor betydelse att människor får möjlighet att välja den boendeform de föredrar. Av särskild vikt är att de som efterfrågar egna hem inte missgynnas p. g. a. dogmatiskt motiverade lagar. Vi menar således att det är nöd-

vändigt med en helhetssyn om man vill stärka familjens ställning för att därigenom öka dess möjlighet att förhindra ungdomsbrottslighet.

Mot. 1987/88
Ju31

Skolans roll

Skolans roll då det gäller att motverka att brottslighet uppkommer hos ungdomar har alltför länge underskattats. Under en rad av år har forskare gjort gällande att skolan inte har stora möjligheter att förebygga brott. Man har menat att orsaken till att vissa skolor har omfattande problem med brottslighet, vandalisering och disciplinproblem medan andra skolor inte har dessa svårigheter har varit att problemskolorna haft upptagningsområden där familjer har allvarliga sociala problem. Det finns dock forskningsresultat från Storbritannien som visar att de arbetsmetoder som används i en skola har stor betydelse för ordningen. Det är angeläget med motsvarande forskning i Sverige för att klarlägga olika faktorerets betydelse för en skolas arbetsklimat.

I en svensk undersökning (det s. k. Karlskrona-projektet) framkom intressanta uppgifter gällande förmedling av normer i skolan. Det konstaterades bl. a. följande.

Läroböckerna tar inte i tillräcklig grad upp frågor som *varför* det finns regler. De redogör framför allt för *att* det finns regler. Den allmänt brottsförebyggande verksamheten får litet utrymme i undervisningen. Elever i årskurs 7 har svårt att avgöra om en handling är brott eller ej. Pojkar begår betydligt fler brott än flickor. Det sker en markant ökning mellan 11 och 12 år och mellan 12 och 13 år. De absolut flesta brotten begås inom stöld- och tillgreppssektorn. Skadegörelsebrotten är också många till antalet.

I projektet redovisades också vilka erfarenheter som man kunde dra av de konstaterade bristerna. De var bl. a. följande.

Det är viktigt att en normbildande påverkan av elever görs före 11–13 års ålder, då en stor ökning av brottsligheten sker. Mellanstadiet är ett lämpligt stadium att bedriva en intensifierad undervisning i lag och rätt. Det gäller både med utgångspunkt i ungdomars brottsbenägenhet enligt statistiken och deras kunskapsmässiga utveckling. Undervisningen i skolan angående lag och rätt får inte bli en punktinsats vid något enstaka tillfälle. Redan i förskolan bör attitydskapande samtal föras. Lågstadiet kan sedan följa upp dessa grundläggande diskussioner. På mellanstadiet är det sedan naturligt att en intensifierad undervisning sker. Undervisningen i lag och rätt bör breddas. Det fordras också en aktiv attitydpåverkan för att barn och ungdomar skall passa in i vårt samhälle och dela dess värderingar.

Många ungdomsbrott begås under skoltid eller när elever är på väg till eller från skolan. Brott under skoltid kan äga rum på håltimmar eller då elever skolkar och exempelvis bestå i snatterier i närbelägna butiker. Brott i skolans lokaler kan gälla inbrott i elevskåp, vandalisering, hot mot elever och skolpersonal och ibland även våld mot andra personer. Det förekommer att elever tar med sig vapen till skolan.

Vi menar att det är nödvändigt att det skapas klara regler för hur skolorna skall hantera denna typ av ungdomsbrottslighet. Det är viktigt att skolan

har fasta rutiner för sitt handlande då elever överträder givna regler samt att det för eleverna klargörs att lagarna gäller även innanför skolgrindarna.

En annan aspekt på våldet i skolan gäller mobbning. Det finns uppgifter om att cirka 10 procent av eleverna i våra skolor är utsatta för mer eller mindre systematisk mobbning. Omkring 5 procent av eleverna gör sig skylldiga till mobbning. Mobbning har två sidor som förtjänar särskild uppmärksamhet. Handlingar som går under benämningen mobbning skulle, om de begåtts av vuxna mot vuxna, betecknas som misshandel, olaga hot eller ofredande m. m. Detta är i sig ett starkt skäl för att mobbning skall motarbetas. För det andra finns forskningsresultat som visar att de som utövar mobbning löper betydligt större risk än andra elever att senare i livet ägna sig åt brottslig verksamhet. Detta betyder att åtgärder mot mobbning i skolan innebär brottsförebyggande arbete sett på lång sikt.

Som ovan framhållits har självklart föräldrarna huvudansvaret för barnens fostran. Skolan kan dock på många sätt stötta föräldrarna. Detta kan ske genom att eleverna fostras till goda arbetsvanor, att hålla tider och att hålla ordning i klassrum, kapprum, uppehållsrum m. m. Men skolan måste också i undervisningen på ett grundligare sätt behandla de lagar och moraliska och etiska regler som är grundläggande i vårt samhälle. Sådana moment finns invävda i flera olika ämnen. Det är angeläget att just skolans betydelse för fostran lyfts fram och att lärarna får tydliga signaler från statsmakterna att dessa frågor är viktiga. Sådana signaler kan utgå i form av klara riktlinjer för hur undervisning och fostran skall bedrivas.

Det vore också naturligt om lärarna i de samtal de är skyldiga att ha med föräldrarna upplyser om elevernas förmåga att hålla ordning, att uppföra sig mot kamrater och skolpersonal och att respektera tider och ordningsregler m. m. Lärare, och då särskilt klassföreståndare, har goda insikter i elevens förtjänster och brister. Om dessa kunskaper fortlöpande förmedlas till föräldrarna ökar möjligheterna att motverka olämpligt uppträdande från barnens sida.

Tidigt ingrepp mot missbruk

Det starka samband som finns mellan ungdomsbrottslighet och olika former av missbruk är väl känt. Narkotikamissbruk förtjänar särskild uppmärksamhet.

En första nödvändig åtgärd är att kriminalisera även missbruk av narkotika genom att skapa sådana regler angående konsumtion av narkotika att polis, åklagare och sociala myndigheter får effektiva möjligheter att ingripa. Ungdomar måste få klart och entydigt besked om att vårt samhälle inte accepterar narkotikamissbruk. Normen skall vara att varje befattning med illegal narkotika är ett brott som teoretiskt sett kan leda till fängelse. Vi menar att en sådan kriminalisering bör minska efterfrågan på narkotika. Den ger också bättre möjligheter till tidiga ingripanden mot missbrukarna.

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är tillämplig då sociala myndigheter skall ingripa när ungdomar visar sig missbruka exempelvis narkotika. Lagen är emellertid bristfällig. Den ger inte de nöd-

vändiga möjligheterna att göra insatser i tid och dessutom finns den begränsningen att möjligheten att använda olika former av påtryckning och tvång är begränsade.

Vi menar att tonvikten i en social lag avseende barn och ungdom skall ligga på det förebyggande arbetet och att lagen skall redovisa när och under vilka förhållanden "förebyggande åtgärder" får vidtagas.

Den sociala myndigheten skall givetvis vara skyldig att pröva olika förebyggande åtgärder. De tidigaste insatserna skall bygga på frivillighet. Det skall kunna vara fråga om råd och stöd men också viss övervakning. Praktiskt kan det utformas som stödjande samtal med den unge och hans föräldrar; visar sig den åtgärden otillräcklig kan mera formella åtgärder prövas, nämligen föreskrifter. Det kan vara fråga om levnadsregler, skyldighet att lämna urinprov m. m. Mer ingripande övervakning skall även kunna beslutas. Om sådana förebyggande åtgärder är resultatlösa kan tvångsåtgärder bli nödvändiga.

Stärk polisens resurser

Polisväsendets främsta uppgifter är att skydda människor mot brott. För att polisen skall kunna utföra denna uppgift är det nödvändigt att den har tillräckliga resurser. Det är väl känt att ökad upptäckts- och bestraffningsrisk är en mycket viktig brottsavhållande faktor.

Rikspolisstyrelsen har understrukit, bl. a. i sina budgetäskanden, att resurserna är utomordentligt hårt ansträngda inom polisens alla verksamhetsgrenar. Polisen disponerade 1985/86 drygt en miljon *färre* arbetstimmar än 1965/66. Under samma tid ökade brottsligheten från 410 000 brott mot brottsbalken till 960 000.

Vi menar att polisens resurser måste förstärkas. Det kan ske genom att fler poliser utbildas. Därför har moderata samlingspartiet i annat sammanhang föreslagit att 640 nya poliser skall utbildas. Med fler poliser ökar möjligheterna att på sikt bygga ut verksamheten med kvarterspolis. En kvarterspolis lär känna ungdomar i sin omgivning och kan på ett tidigt stadium motverka uppkomsten av olämplig gängbildning och brottslighet. Det är för oss uppenbart att just kvarterspolis har särskild betydelse för att ungdomsbrottsligheten inte skall öka.

Det är också väsentligt att ett gott samarbete finns mellan sociala myndigheter och polis. Det är angeläget att även polisen underrättas och sociala myndigheter exempelvis får kunskap om gängbildning eller olika former av missbruk i samband med brottslig verksamhet av ungdomar.

Även kontakten mellan polis och föräldrarna till unga människor som gjort sig skyldiga till brott bör förbättras. Det kan ske genom att polisen omedelbart underrättar föräldrarna få en ung person gripits som misstänkt för något brott. Det är tillfredsställande att regeringen nu — efter krav från bl. a. moderat sida — lägger fram ett förslag i denna sak. I nuläget sker alltför ofta att föräldrarna är okunniga om vad barnen gjort sig skyldiga till. Det är givet att detta inte underlättar polisens arbete, utan snarare kan medverka till att barnen begår nya brott vid senare tillfälle.

Brott måste följas av reaktion

Handlingar som av vissa skäl anses oönskade i ett samhälle beläggs med straff. Syftet är att för envar klargöra att omgivningen inte tolererar dessa handlingar. Det säger sig självt att om handlingar kan utföras utan någon reaktion minskar människors respekt för normen. Det är särskilt viktigt att ungdomar får klart för sig vad som är tillåtet och otillåtet. Vuxna gör inte de unga någon tjänst om de låter bli att klargöra vad man får göra och vad som är förbjudet. Därför måste en reaktion inträffa då ungdomar gör sig skyldiga till brott.

I nuläget förhåller det sig emellertid så att ungdomar kan begå många och ibland allvarliga brott utan någon egentlig påföljd. Som exempel kan nämnas olika tillgreppsbrott. Om en ung person gör sig skyldig till snatteri kan det inträffa att han inte ens blir föremål för en ordentlig polisutredning. En polisman har nämligen rätt att lämna en s. k. rapporteftergift och nöja sig med ett påpekande till den felande. I praktiken förekommer ofta att rapporteftergift meddelas om det snattade föremålet är värt mindre än 50 kronor. Någon registrering av sådana eftergifter sker sällan. Därför kan en snabbare få rapporteftergift vid upprepade tillfällen.

Men även om en polisrapport upprättas och överlämnas till en åklagare behöver någon påföljd inte följa. Åklagaren kan nämligen meddela åtalsunderlåtelse.

Men åtalsunderlåtelse kan ges också för allvarigare brott. Under 1985 beslutade åklagare om åtalsunderlåtelse för sammanlagt 23 000 personer, vilket är cirka 2 000 fler än föregående år. Den vanligaste beslutsgrunden för åtalsunderlåtelse har på senare år varit att den misstänkte begått något annat brott tidigare och att det nya brottet inte setts lika allvarligt. Det är ofta fråga om kriminellt högaktiva personer, bland annat ungdomar, som därmed undgår åtal.

Vi menar att detta är en orimlig situation. Brott skall följas av en reaktion. Reglerna måste ändras så att åtalsunderlåtelse inte kan ske så ofta som nu.

Snabbare reaktion på brott

Det är viktigt att tiden mellan brott och reaktion förkortas. I nuläget inträffar i alltför hög utsträckning att lång tid förflyter innan ett brott utreds, åtal sker och en påföljd eller någon form av reaktion inträffar.

Särskilt när det gäller ungdomar är ett snabbt förfarande angeläget. Det finns i dag särskilda lagregler som skall garantera en snabb handläggning beträffande mål mot ungdomar. Regeringen föreslår nu att yttranden från socialnämnd skall avges snabbare då en ung människa åtalas för brott. Men en ytterligare förkortning av förfarandet bör eftersträvas. Enligt gällande lag skall en domstol behandla ett brottmål gällande unga lagöverträdare inom 14 dagar från det att åtal väckts. Beträffande polisutredningen av samma brott finns emellertid ingen tidsgräns. Då gäller endast ett allmänt krav på att utredningen (förundersökningen) skall bedrivas skyndsamt. I praktiken kan förundersökningen dock pågå under tämligen lång tid. Det är inte ovanligt att det kan dröja upp till ett halvt år innan åtal väcks.

Det bör införas en tidsgräns för när en förundersökning gällande en ungdomsbrottsling skall vara avslutad. Vi menar att målsättningen bör vara att förundersökningen skall vara fullbordad inom kort tid från brottet om gärningsmannen är under 21 år. Vilken tidsgräns som skall gälla bör bli föremål för ytterligare överväganden.

En sådan förändring kommer givetvis att kräva bättre utredningsresurser hos polisen, sociala myndigheter och åklagarmyndigheter. Men det är också nödvändigt att pröva en ny form av domstolar, nämligen jourdomstolar. Dessa skall kunna ta mål med förtur under förutsättning att handläggningen kan uppfylla rättssäkerhetens krav. Det ligger i sakens natur att särskilt ungdomsbrott kan komma att handläggas av jourdomstolar

Bättre socialtjänst

Socialnämnd skall bl. a. ombesörja att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det stöd som behövs. Som berördes ovan finns brister vad gäller socialnämndernas möjligheter att ingripa. Alla åtgärder enligt socialtjänstlagen förutsätter samtycke av den enskilde. Detta utgör, enligt vår mening, en stor svaghet. Det förhåller sig också så att ofta överlämnas ungdomsbrottslingar till vård inom socialtjänsten, trots att sådan vård inte är meningsfull. Detta därför att socialtjänsten försökt att påverka den unge i liknande lägen men helt utan resultat.

I en motion av Carl Bildt m. fl. (1987/88:Ju804) om ökad rättstrygghet har närmare redovisats hur bristfälligt socialtjänsten fungerar beträffande unga människor som gång på gång kan begå allvarliga brott. I samma motion har vidare framlagts förslag om hur påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten kan förbättras.

I fall av upprepad brottslighet eller grov brottslighet bör möjligheterna att överlämna den unge till socialtjänsten inskränkas. I sådana sammanhang bör ett frihetsberövande straff utmätas av domstolen, självfallet med hänsyn till att det är fråga om en yngre person. Givetvis skall dock målsättningen vara att så långt möjligt undvika att personer under 18 år ådöms fängelse.

En sådan förändring kan förefalla hård. Det är dock nödvändigt att samtidigt ha klart för sig att det finns en liten grupp ungdomar som tillåts utveckla en vanebrottslighet. De kan gång på gång återfalla i ofta tämligen allvarlig brottslighet utan någon egentlig reaktion. Det är då inte underligt att de får intrycket att vad de gör inte anses förkastligt av omgivningen. Desto obehagligare blir överraskningen för dem att så småningom ådömas tämligen svåra straff. Vi menar att det är till ungdomars bästa att ge klara besked om vad som är straffbart och vad som är tillåtet. Ungdomar får aldrig tillåtas att utvecklas till vanebrottslingar.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om återkallelse av åtalsunderlåtelse,

2. att riksdagen avslår propositionen såvitt avser att åklagaren ges vidgade befogenheter att vid brott av ungdomar ålägga bötesstraff genom strafföreläggande,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om polisens rätt att anmoda unga personer att avhjälpa eller begränsa skada på egendom på grund av brott,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om domstols möjlighet att föreskriva att den dömda skall utföra visst arbete,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om familjens och skolans betydelse i det brottsförbyggande arbetet,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om sociala myndigheters ingripanden vid olika typer av missbruk,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om polisens resurser,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att brott alltid skall följas av reaktion,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om jourdomstolar,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om påföljder för unga brottslingar,

11. att riksdagen hos regeringen begär förslag om tidsgräns beträffande förundersökning gällande unga brottslingar på sätt som anges i motionen.

Stockholm den 11 april 1988

Per-Olof Strindberg (m)

Björn Körlof (m)

Nic Grönvall (m)

Håkan Stjernlöf (m)

Sven Munke (m)

Göran Ericsson (m)

Margareta Gard (m)

Allan Ekström (m)

Ewy Möller (m)

Hugo Hegeland (m)

Arne Svensson (m)

Jerry Martinger (m)